

MMA•MMK

VIKÁR BÉLA-NAP

A MAGYAR NÉPZENEKUTATÁS
KÉRDÉSEI

2025. ÁPRILIS 1.
HILD-VILLA

ELŐSZÓ

A tudományos műhelytalálkozó célja, hogy a magyar népzene kutatás úttörője, Vikár Béla öröksége előtt a kortárs népzene tudományi eredmények alapján tisztelegjen. Az előadások a Nyugat-Felvidéktől – Törökország érintésével – a Mezőségig járják be a magyar népzenei tájegységeket, és tekintik át a kortárs kutatási kérdéseket. A nyitóelőadás látszólag eltér a tárgykörtől, ugyanis Mezei Balázs professzor Beethovent megidéző *An die Freude / Mámordal* című előadása szövegértelmezői és eszmetörténeti következtetéseket mutat be. Ám mind a bemutatandó módszertan, mind a felmutatott eredmények értelmezésmódja megegyeznek a kortárs népzene tudomány textológiai kutatásaival. Utóbbiból ad ízelítőt Gergely Zoltán is a *Cantata profana* újraolvasása révén.

A hagyományos népzene tudományi megközelítést a következő három előadó szintén erősen provokálja a tudományterületek közötti határátlépések révén. Juhász Zoltán Beethoven Pozsony körüli élményeire is visszautalva a magyar népzenei anyag sokgyökerűségét vizsgálja. Jánosi András a Nyugat-Felvidék és a Mezőség népzenei összefüggéseit elemzi. Sipos János Bartók erdélyi és török tapasztalatait veti össze. A műhelytalálkozó végén Bolya Mátyas, a Liszt Ferenc Zeneakadémia Népzene Tanszékének vezetője foglalja össze a tudomány jelenlegi nehézségeit.

Az előadók olyan kutatási anyagokról számolnak be, amelyek esetében mind a kérdésfeltevés, mind a válasz szembemeget – akár több elemében is – a népzene tudomány fősodrának megállapításaival. A rendezvény kifejezett célja, hogy termékeny szakmai vitának adjon helyet, ezért az előadásokat az előre felkért vitapartnerek és a jelenlévők megszólalásai követik.

PROGRAM

10.00–10.10

MEGNYITÓ

10.10–12.10

I. SZEKCIÓ

A szöveg és a zene

Előadások:

- **Mezei Balázs:** Friedrich von Schiller: *An die Freude / Mámordal*
- **Gergely Zoltán:** *Cantata profana* – A felnövéstörténet drámája a román kolindaköltészetben

Vitapartnerek:

- Alpaslan Ertünger
- Bolya Máttyás
- Falusi Márton
- Kiss Eszter Veronika

12.10–12.30

SZÜNET

12.30–15.00

II. SZEKCIÓ

A népzene vándorútja

Előadások:

- **Juhász Zoltán:** Népzenei kultúrák kapcsolatainak feltérképezése öntanuló algoritmusokkal, archeogenetikai adatok bevonásával
- **Sipos János:** Bartók Béla, Ahmet Adnan Saygun és a török világ népzeneje
- **Jánosi András:** A régi Magyarország elfeledett hangszeres zenéje

Vitapartnerek:

- Alpaslan Ertünger
- Bolya Máttyás
- Kiss Eszter Veronika

15.00–15.20

SZÜNET

15.20–17.00

III. SZEKCIÓ

A magyar népzene kutatás kérdései és tapasztalata – plenáris vita

- **Bolya Máttyás:** Tekintély és innováció – Tudománytörténeti útvesztők a magyar népzene kutatásban

Vitapartnerek:

- Alpaslan Ertünger
- Bolya Máttyás
- Jánosi András
- Juhász Zoltán
- Kiss Eszter Veronika
- Sipos János

BOLYA MÁTYÁS

tanszékvezető,

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék

Tekintély és innováció Tudománytörténeti útvesztők a magyar népzene kutatásban

A tudománytörténet – szakterülettől függetlenül – közel sem lineáris, tele van vargabetűkkel, zsákutcákkal és párhuzamos valóságokkal. Hogy miből lesz végül sikeres kutatási program, nem mindig szakmai kérdés. Fontos szerepet játszanak például az adott korszak gazdasági körülményei, a közgondolkodás változásának tehetetlensége, ideológiai befolyásoltság, a kutató érdekvényesítő képessége, valamint a tudományszervezés meghatározó szereplőinek morális adottságai is. A retrospektív történetírási narratívák hajlamosak mindezt inkább egy széles sugárútként ábrázolni, mintha nem kísérnék még a legnagyobb kutatók életútját is kísérletek és kételyek. Az árnyékban felejtett, kevésbé csillogó ötletek idővel kikopnak a történetmesélési fősodorból. Ez alól a magyar népzene kutatás története sem kivétel. Hatalmas erény, ha egy tudományterület változatos és kreatív alkotói energiákat vonz. Mindig szomorú, ha egy tekintélyelvű döntés tesz lehetetlenné egy innovatív gondolatot. A múltat elemezve talán könnyebb dolgunk van, ha újra felszínre akarjuk hozni az elsüllyedt ötleteket. A jelenben viszont szinte látnoki képességekre van szükség ahhoz, hogy egy-egy valóban értékes elképzelés mögé tudományos konszenzus épüljön. Ez a műhelybeszélgetés erről szól: múltbeli példákon keresztül a jelen lehetőségeiről, okulva olyan kutatók életútjából, mint például Bartalus István, Oswald Koller, Dincsér Oszkár, Víg Rudolf, Halmos István, Volly István és mások.

GERGELY ZOLTÁN

tudományos munkatárs,
Román Tudományos Akadémia Folklor Archívum

Cantata profana A felnövéstörténet drámája a román kolindaköltészetben

Bartók Béla *Cantata profana* című művének értelmezései az elmúlt évtizedekben túlnyomórészt zenetörténeti vagy ideológiai szempontokat helyeztek előtérbe, miközben a kompozíció szövegforrásainak tipológiai vizsgálata mindeddig kevés figyelmet kapott.

Előadásomban a mű alapjául szolgáló román kolindaköltészet meghatározó narratívájára összpontosítok, a „Szarvassá átváltoztatott vadászok” történetére. Elemzésem Monica Brătulescu szövegtipológiai kutatásaira épül, amelyek a román kolindarepertoár rendszerezésében alapvető jelentőségűek. Az elemzett narratíva a vadászkolindák egyik legarchaikusabb, rituális funkciójú rétegéhez tartozik, amely az őskori beavatási szertartás emlékeit őrzi.

E történettípus középpontjában a felnőtté válás rítusa áll: kilenc fű lép ki gyermeki státuszából, s alakul át a közösség elvárásainak megfelelően. A szülő-gyermek kapcsolat a történetben másodlagos szerepet kap, szemben más kolindaszövegek világával, ahol ez a viszony többnyire meghatározó.

Előadásomban bemutatom a szöveg narratív struktúráját, tematikai és motívumbeli sajátosságait, valamint néhány olyan archívumban fennmaradt változatot, amelyek részben a Bartók által feldolgozott narratívát követik, részben pedig keresztény elemekkel – például a karácsony ünnepével – bővültek. Érintem a beavatási rítusokhoz kapcsolódó szimbolikus elemeket, mint a metamorfózis, a maszkhasználat és az étkezési tilalmak, továbbá vizsgálom a kereszténység akkulturációs hatásait különös tekintettel arra, miként kontaminálódtak a vadászkolindák más tematikus hagyományokkal, így például a mesterségek motívumaival.

Előadásom célja, hogy hozzájáruljak a *Cantata profana* folklorisztikai hátterének árnyaltabb megértéséhez, különös tekintettel a román kolindaköltészet kontextusára.

JÁNOSI ANDRÁS

*népzeneész, hegedűművész,
zenepedagógus és zenetudós*

A régi Magyarország elfeledett hangszeres zenéje

Több mint kétezer XVII–XVIII. századi kéziratok gyűjteményekből, illetve hangszeres népzenei hagyományunkból való dallam összehasonlítása – amely munkát negyven éve kezdtém el – vezetett ahhoz a felismeréshez, hogy a Magyarországon valamikor általánosan ismert vagy legalábbis több helyütt is játszott hangszeres zenének az évszázadokon át viszonylagos nyugalomban élő Felvidéken kicsiszolódott változata az, ami a Partiumban és Erdélyben tovább tudott élni egészen az utóbbi időkig. Nagy valószínűséggel állítható, hogy annak a tánczenének a dallamanyaga, valamint stílusa élt tovább a Mezőség, Székelyföld, Maros-vidék, illetve a Partium falvainak hangszeres zenéjében, amelyre annak idején Thököly és Rákóczi kurucok is táncolhattak. A három évszázaddal ezelőtt, II. Rákóczi Ferenc korában Felvidéken lejegyzett dallamokban fölfedezhetjük mezőségi, Felső-Marosmenti, székelyföldi dallamok, illetve dallamrészek korábbi változatait, Erdély-szerte hallható hangszeres közjátékok korabeli formáit, valamint a partiumi és erdélyi zenében máig hallható díszítmények különböző változatainak – néhány esetben megdöbbentő részletességű – kottáit. A régi magyar hangszeres zene Felvidéken kicsiszolódott változatának a Partiumban és Erdélyben való elterjedése azonban – az eddigi adatok tanulsága szerint – a dallamanyagot megőrző zenei kéziratoknál jóval korábbi keletű.

JUHÁSZ ZOLTÁN

*népzeneész, népzenekutató,
rendes tag, Magyar Művészeti Akadémia,
tudományos főmunkatárs, HUN-REN Energiatudományi Kutatóközpont*

Népzenei kultúrák kapcsolatainak feltérképezése öntanuló algoritmusokkal, archeogenetikai adatok bevonásával

Eurázsia mai népzenei kultúráiban olyan mély kapcsolatok fedezhetők fel, amelyek nem lehetnek esetleges dallamátvételek következményei. Sokkal inkább lehetnek ősi zenei kultúrák közös örökségei. Mik lehetnek ezek a zenei „ősnyelvek”, és mely népzenei kultúrákban mutatkoznak a nyomaik? Erre keressük a választ számítógépes öntanuló algoritmusok segítségével, 63 zenekultúra mintegy 60 000 dallamát vizsgálva. Az egyszerűen több kultúrában is meglévő, ún. „univerzális dallamtípusok” meghatározására fejlesztettük ki az „önszervező felhő” algoritmust, a felügyelet nélkül tanuló mesterséges intelligenciák egy változatát. Az egyes kultúrákat az így kapott 921 univerzális típusba sorolható saját típusaik változatszámával, 921 dimenziós eloszlásvektorokkal jellemeztük. A kultúráként meghatározott változatszámok korrelációi „szövetségben” terjedő típusok csoportjait mutatták ki. Ezeket a csoportokat joggal tekinthetjük olyan zenei „ősnyelveknek”, amelyek öröksége a mai zenekultúrákban is kimutatható. A vizsgálatba genetikai adatokat is bevonva a zenei őskultúrákat hordozó, örökítő ősi népeiségeket is azonosíthatjuk.

Algoritmusaink konkrét dallamok rokonságának feltérképezését is lehetővé teszik. Példaként Beethoven *Örömdájának* lehetséges népzenei forrásait mutatjuk be. Egyes feltételezések szerint az *Örömdát* Kisfaludy Sándor egy szerzeményének dallama is inspirálhatta, ezért ennek kapcsolatrendszerét is megvizsgáljuk.

MEZEI BALÁZS

*filozófus, irodalomtudós, vallásteológus,
a Magyar Tudományos Akadémia doktora,
kutatóprofesszor, Budapesti Corvinus Egyetem*

Friedrich von Schiller: *An die Freude / Mámordal*

Schiller *An die Freude* című költeményének Jankovich Ferenc népszerű fordítása nyomán *Örömódaként* ismert magyar változata szépen énekelhető, de több ponton annyira szabad, hogy az már a minőség rovására megy. E fordításban az öröm „szent”, de ez véleményem szerint szembemegy Schiller dionüszoszi felfogásával (a himnusz: *bordal*). A magyar fordításnak a „szent öröm” kifejezés merev, formális pátoszt kölcsönöz, amely élesen eltér az eredeti elevenségétől. Jankovichnál kimarad a *Tochter*, a „lány”. Ez nagy baj. A lány helyett jön egy „vendég” – ezzel az a probléma, hogy Schillernél mi térünk be a mennyei szentélybe, s nem a vendég hozzánk. Van „szent öröm”, de nincs szentély, templom, ahová mennyei mámorban mi megyünk be – beme gyünk „az Atya örömébe”. Igaz, hogy Jankovichnál előnt bennünket a tündöklő fényözön, ami nagyszerű kép (s magam is híve vagyok – vö. *Vallásbölcsélet* című munkám II. kötete, 51. §, 82. skk.). Ám mégsem helyettesíti a mámor szentélyébe való belépést, ami az emberiség új korszakát hozza Schiller szerint. A „zord erkölcs” nem Schiller eredeti szándéka. A „*Mode*” eredete a latin *modus*, ennek jelentése az időfolyam által bekövetkező elkorcsosulás. A „*Mode*” az elkorcsosuló idő, amely háborúkkal, szörnyűségekkel jön, és mindent szétvág, megsemmisít. „Egyesíted szellemeddel” – a „*deine Zauber*”-re nem rossz a „szellemed”, de megint elvész valami, a „*Zauber*” eredeti ereje, hatása, „üdve”. Végül még egy szó a *bordal*ról. A schilleri himnusz nagyszerűsége abban áll, hogy az ősi dionüszoszinak új formát ad. Az *An die Freude*t azért fordítottam újra, hogy a *mámordal* jellege kiemelkedjék, s magyarul másképpen is énekelhető legyen, mint Jankovich fordítása.

SIPOS JÁNOS

*népzenekutató,
rendes tag, Magyar Művészeti Akadémia*

Bartók Béla, Ahmet Adnan Saygun és a török világ népzeneje

Bartók boldogan tett eleget az 1935-ös törökországi meghívásnak, főként annak reményében, hogy népzeneét gyűjt, és hasonló magyar és török dallamokat fedez fel. A gyűjtőúton egyik kísérőtársa Ahmet Adnan Saygun, később az egyik legjelentősebb török zeneszerző, akinek művészetére és gondolkodására Bartók jelentős hatást gyakorolt. Ezt egy példa segítségével közelebbről is szemléltetem.

Mindkét zeneszerző népi ihletettségű nyugati műzenei alkotásokat hozott létre, Bartók egyre jobban eltávolodott a konkrét népi dallamok használatától, míg Saygun a nyugati műzenét a török klasszikus makam zenével ötvözte, elhagyva azonban az utóbbiból a negyedhangokat. Előadásomban erre is látunk majd példát.

Bartók 1936-os kicsiny anatóliai gyűjtésének számos megállapítása ma is érvényes, nem beszélve a felülmúlhatatlan részletességű, mondhatnánk művészi minőségű lejegyzésektől. A közben végzett kutatások azonban jelentősen árnyalják a képet.

Külön kitérek a pentaton hangsorok, zenei stílusok problémájára. Egyrészt, mert Bartók a gyűjtések során épp a pentaton tatár (és magyar) dallamstílusokhoz hasonló török dalkat remélt. De talál-e? Saygun pedig a *Pentatonizmus a török népzeneben* publikációjában arra a súlyos kijelentésre ragadtatta magát, hogy „ahol pentaton hangsor van, ott törökök vannak, és ahol törökök vannak, ott pentaton népzene van”.

A Bartók által határozottan hangsúlyozott magyar–török dallamhasonlóságok kérdését is alaposabban körbejárom, és széles eurázsiai keretbe illesztem.

MMA • MMKi
